

Олена МАТВІЄНКО,

orcid.org/0000-0002-5746-4864

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти*

*Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(Київ, Україна) o.v.matviyenko@npu.edu.ua*

Ірина МАТВІЄНКО,

orcid.org/0000-0002-0905-078X

аспірантка кафедри початкової освіти

*Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(Київ, Україна) i.a.matviienko@npu.edu.ua*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ТА ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗВО

У статті на основі аналізу досліджень філософської, психолого-педагогічної літератури уточнюються поняття «активність», «соціальна активність», окреслюється коло їх теоретичних питань щодо формування соціальної активності особистості, визначається роль освітнього середовища закладу вищої освіти у формуванні активної соціальної позиції студентів.

Поняття «соціальна активність студента» визначається нами як соціально-педагогічна категорія, як риса його способу життєдіяльності у процесі фахової підготовки, що відображає міру спрямованості його здібностей, знань, навичок, прагнень, концентрації волевих, творчих зусиль на реалізацію нагальних потреб повсякденного суспільства, інтересів, ідеалів. У сучасному досвіді закладу вищої освіти ця активність втілена в діяльності студентського самоврядування, реалізації соціальних ініціатив (благодійній та волонтерській діяльності, міжнародному обміні, соціальному партнерстві тощо) та здійснюється в індивідуальній, груповій, колективній, масовій формах у культурній, дозвільній та інших складниках життя.

Встановлено залежність рівня сформованості соціальної активності особистості та безпосереднього впливу комплексу зовнішніх і внутрішніх факторів. Проаналізовано чинники формування соціальної активності студентів, рівні освітнього середовища педагогічного ЗВО, окреслено підходи до його класифікації, висвітлено практичний досвід науковців щодо питання проектування соціокультурного складника освітнього середовища як провідного у розвитку соціальної активності студентів.

Запропоновано ідеї щодо формування та розвитку соціальної активності студентів педагогічного закладу вищої освіти через взаємозбагачення навчальної та позанавчальної сфери студентів, поєднання професійної орієнтованості з різноманітними життєвими ситуаціями: благодійні заходи в сиротинцях, волонтерські соціальні проекти, виставки тощо. Авторський досвід такої роботи представлено за покликанням: <https://pf.udu.edu.ua/>.

Ключові слова: *активність, соціальна активність студентів, освітнє середовище ЗВО.*

Olena MATVIENKO,

orcid.org/0000-0002-5746-4864

Doctor of Pedagogical Sciences,

Professor of the Department of Primary Education

Dragomanov Ukrainian State University

(Kyiv, Ukraine) o.v.matviyenko@npu.edu.ua

Iryna MATVIENKO,

orcid.org/0000-0002-0905-078X

PhD student at the Department of Primary Education

Dragomanov Ukrainian State University

(Kyiv, Ukraine) i.a.matviienko@npu.edu.ua

THE INTERCONNECTION OF STUDENTS' SOCIAL ACTIVITY AND THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT IS CALLED

The article, based on the analysis of studies of philosophical, psychological and pedagogical literature, clarifies the concepts of "activity", "social activity", outlines the range of their theoretical issues related to the formation of social activity of a personality, determines the role of the educational environment of a higher education institution in the formation of an active social position of students.

We define the concept of "student's social activity" as a socio-pedagogical category, as a feature of his/her way of life in the process of professional training, which reflects the degree of orientation of his/her abilities, knowledge, skills, aspirations, concentration of volitional and creative efforts to meet the urgent needs of post-war society, interests, ideals. In the modern experience of higher education institutions, this activity is embodied in the activities of student self-government, implementation of social initiatives (charity and volunteer activities, international exchange, social partnership, etc.) and is carried out in individual, group, collective, mass forms in cultural, leisure and other components of life.

The dependence of the level of formation of social activity of a personality and the direct influence of a set of external and internal factors is established. The factors of formation of students' social activity, the level of the educational environment of a pedagogical higher education institution are analysed, approaches to its classification are outlined, and the practical experience of scientists on the issue of designing the socio-cultural component of the educational environment as a leading one in the development of students' social activity is highlighted.

Ideas for the formation and development of social activity of students of a pedagogical higher education institution through the mutual enrichment of students' academic and extracurricular activities, combining professional orientation with various life situations: charity events in orphanages, volunteer social projects, exhibitions, etc. are proposed. The author's experience of such work is presented by vocation: <https://pf.udu.edu.ua/>.

Key words: activity, social activity of students, educational environment of higher education institutions.

Постановка проблеми. Соціально-політична ситуація в країні неодмінно приводить до потреби у переосмисленні напрямів перебування освітньої системи. Вона характеризується оновленнями, зумовленими війною, попитом на ринку праці на фахівців з активною життєвою позицією, здатних до постійного саморозвитку та самовдосконалення. Специфіка юнацького віку визначається його мобільністю, мінімальним консерватизмом, здатністю наслідувати світовий досвід, що уможливорює використання потенціалу студентства для стабілізації та повоєнного відновлення країни. У цьому зв'язку, соціальний розвиток молоді, формування їх громадянської активності має бути керованим процесом, що, насамперед, передбачає створення таких умов освітнього середовища ЗВО, де буде здійснено ефективну соціалізацію сучасного молодого покоління, розвиток його особистісних якостей у процесі фахової підготовки.

Аналіз досліджень. Вивчення інформаційних джерел дозволило нам встановити, що проблема розвитку соціальної активності особистості загалом і здобувачів вищої освіти зокрема, розгалужується за такими науковими напрямками: концептуальні засади проблеми формування соціальної активності студентів у дидактичному (Т. Качалова) та теоретичному (О. Грисюк) аспектах; основні вектори і чинники розвитку соціальної активності молоді (І. Рудська, Н. Гога та ін.); соціальна та волонтерська активність молоді під час російсько-української війни (З. Бондаренко,

А. Котелевець, О. Матвієнко (Матвієнко, Степаненко & Губарева, 2022), Л. Овчарова та ін.); розвиток соціальної активності особистості у дитячому об'єднанні, студентському громадському об'єднанні, у діяльності громадських організацій (О. Безпалько, Ю. Івженко, О. Кузнецова, Л. Ніколенко та ін.); соціальна активність в процесі соціалізації особистості як соціально-педагогічна проблема (С. Грабовська, О. Кулінченко, Л. Степаненко); психологічні чинники формування соціальної активності у студентської молоді (А. Базиленко, І. Матвієнко (Матвієнко, 2023)), аспекти адаптації особистості до соціальних компонентів в освітньому та професійному середовищах (А. Черкаський, Р. Благий та ін.); особливості формування соціальної активності та соціальної інтеграції молоді з інвалідністю (О. Глов'юк, Г. Кучеров, Н. Пасічник, М. Півторак та ін.); актуалізація формування соціальної активності молоді в інтернеті (Н. Шепелева); вплив складників освітнього середовища на розвиток соціальної активності та компетентностей студентів в умовах офлайн та онлайн-навчання (В. Староста, Т. Тюльпа, О. Ярошинська та ін.), за звичайною та дуальною формою здобуття вищої освіти (О. Ярошенко та ін.)

Тож, **метою статті** є уточнення сутності поняття «соціальна активність студентської молоді» з урахуванням сучасного стану у вищій педагогічній освіті та з огляду на повоєнні перспективи; виокремлення складників освітнього середовища ЗВО, які здійснюють найбільший вплив на її розвиток; визначення форм і методів

роботи зі студентами для ефективного розвитку їхньої соціальної активності.

Виклад основного матеріалу. Дослідження енциклопедичних джерел дозволило нам встановити, що поняття «активність» розглядається з позиції певної науки через призму провідних її характеристик і представлене у філософії, соціальній психології, соціальній педагогіці тощо. Так, у філософському енциклопедичному словнику активність характеризується як «одна з характерних рис способу життєдіяльності соціального суб'єкта (особистості, соціальної групи, історичної спільноти, суспільства в цілому), що відображає міру (рівень) спрямованості його здібностей, знань, навичок, прагнень, концентрації вольових, творчих зусиль на реалізацію нагальних потреб, інтересів, цілей, ідеалів. Активність здійснюється в індивідуальній, груповій, колективній, масовій, трудовій, політичній, організаційній, управлінській, культурній, дозвільній та інших формах життя суспільства. Як антипод соціальної пасивності, проявляється в діяльності політичних і громадських організацій, рухів, реалізації соціальних ініціатив та ін. Через свою неоднорідність соціальна активність може використовуватися різними суспільними силами і приводити як до позитивних, так і негативних наслідків. Як наукова категорія, активність застосовується в різних галузях гуманітарного пізнання для дослідження динамізму історичних подій, соціальних проблем особи і суспільства, групової поведінки, політичного життя суспільства» (Філософський, 2002: 15).

С. Гончаренко тлумачить активність особистості як «здатність людини до свідомої трудової і соціальної діяльності, міру цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на основі засвоєння нею багатств матеріальної і духовної культури. На думку вченого, вона проявляється у творчості, вольових актах, спілкуванні. Інтегральна характеристика активності особистості – активна життєва позиція людини, яка виявляється в її принциповості, послідовному відстоюванні своїх поглядів, ініціативності, діловитості, психологічній настрійності на діяльність». (Гончаренко, 1997: 21).

Наукове зацікавлення становить дослідження Т. Качалової щодо концептуальних основ проблеми формування соціальної активності студентів (дидактичний аспект). У ньому дослідниця характеризує соціальну активність як особистісну якість людини, «що визначається як характеристика її мотиваційно-ціннісної орієнтації і самоорганізації, її соціально спрямованої діяльності та

поведінки. Показниками соціальної активності є вияв ініціативи і відповідальності, самостійність і незалежність, комунікабельність і безконфліктність у спілкуванні, прагнення надати допомогу і підтримку людям, винахідливість і творчість. Соціальна активність розглядається авторкою як одна з найважливіших умов соціалізації особистості у процесі виховання, навчання і самовиховання, під час якого людина усвідомлює себе в суспільстві як особистість. Результатом цього є засвоєння соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються якості особистості. Це поведінка у побуті, мова, здатність до творчості, сприйняття і засвоєння культури свого народу» (Качалова, 2012: 57). На її думку, існують такі види активності: надситуативна, пізнавальна, суспільна, соціальна, які виявляються у творчій діяльності, вольових актах, спілкуванні та формуються під впливом середовища і виховання.

Із думкою Т. Качалової співзвучна позиція О. Кулінченко, яка визначає соціальну активність «як складну структуру, що характеризується потребою до дії, реалізується в соціально-значущій діяльності, спрямованій назовні, і якій притаманні соціально-ціннісні вчинки і поведінка; інтересами, що відображають особистісні утворення, які інтегрують раціональне й емоційне начало і які визначають спрямованість людини на предмети і явища дійсності, а також мотивами її дій» (Кулінченко, 2014: 38). Вчена переконана, що процес формування соціальної активності має довготривалий характер і є досить складним та суперечливим. Однією з вагомих причин, на її думку, є соціальне середовище, в якому особистість діє, яке щоразу є іншим, змінним, не завжди прогнозованими. «А це спричиняє зацікавленість особистістю проблемами інших людей, громади тощо; уміння самостійно вибрати способи і засоби діяльності; самостійно приймати рішення; здійснювати самоконтроль і самокорекцію (якщо це доступно). У цьому зв'язку, нагальною є проблема розробки механізму соціально-педагогічного впливу, щоб стимулювати в молоді бажання жити не лише заради власних інтересів, а й бачити життя навколо себе, втручатися в нього, перейматися інтересами і потребами соціального середовища» (Кулінченко, 2014: 38).

Цікавою для дослідження в контексті дистанційного навчання у ЗВО через карантинні обмеження, а тепер через війну, є наукова розвідка Н. Шепелевої щодо актуалізації формування соціальної активності молоді в інтернеті. Дослідниця, описуючи часткове переміщення основних видів діяльності молодих людей до інформаційного

простору Інтернет та їх трансформацію, констатує поширення віртуальної реалізації соціальної активності молоді. Серед найбільш популярних вона відмічає волонтерство у мережі Інтернет, поширення корисної і позитивної інформації у соціальних мережах, створення та об'єднання у просоціальні групи та ін. На її думку, «завдяки такому згуртуванню молодих людей спостерігаються позитивні прояви соціальної активності, наприклад: порятунок життя людини шляхом збору коштів на операцію або пошук загублених людей завдяки поширенню дописів у соціальних мережах, мобільна допомога постраждалим від стихійного лиха завдяки об'єднанню волонтерів у Інтернет-спільнотах та ін. Проте, розглядаючи Інтернет як простір соціальної взаємодії молоді, в якому розгортається їх соціальна активність, дослідниця наголошує, що він має «підводне каміння» у вигляді проблем, що діляться на два блоки: перший – збільшення розриву між молодими людьми, хто бере участь, і тими, хто не підтримує взаємодію у віртуальному середовищі, обумовлено нерівномірністю доступу до інформаційних технологій в світі («інформаційний» тип нерівності); другий – зміна якості соціальної взаємодії, що пояснюється зниженням різноманітності комунікацій через скорочення реальних соціальних зв'язків молоді, зниження активності масової участі внаслідок зростаючої ізоляваності один від одного» (Шепелева, 2019: 112).

Співзвучною з ідеями Н. Шепелевої щодо актуалізації формування соціальної активності молоді в інтернеті є думка Г. Кучерова та О. Глов'юк, адже, на думку дослідників, «диджиталізація сучасного суспільства та ресурси комп'ютерних комунікацій відкривають можливості для діалогу віддалених у просторі суб'єктів, сприяють стиранню расових, вікових та гендерних бар'єрів, знімають обмеження часових поясів і розпорядку дня, тому є важливими для студентства, зокрема для молоді з особливими потребами. Серед найбільш популярних сьогодні відмічається участь у проєктах, листування, волонтерство в інтернет спільнотах, поширення корисної і позитивної інформації у соціальних мережах, створення та об'єднання молодих людей у просоціальні групи тощо» (Кучеров, Глов'юк, 2022: 52).

Як свідчать результати аналізу наукових розвідок цих та інших дослідників, провідним фактором для розвитку соціальної активності студентів є освітнє середовище ЗВО. Тому, сучасні заклади вищої освіти, зважаючи на безпекову ситуацію в країні та в окремо взятих регіонах, а відтак онлайн чи офлайн-навчання, прагнуть створити

таке середовище, де буде зроблено акцент не лише на формуванні фахових компетентностей здобувачів вищої освіти, а й на розвитку їх особистості як суб'єкта сприйняття, оволодіння і відтворення загальнолюдських та загальнонаціональних цінностей, де найвищою цінністю є людина, її право на життя у вільній Україні.

У вітчизняному та зарубіжному сегментах дослідників з проблем освітнього середовища зустрічаємо чимало наукових праць щодо: тлумачення ключових понять «освітній простір», «освітнє середовище», «середовище навчання», «педагогічне середовище»; рівнів організації освітнього середовища ЗВО (мікро-, мезо-, макро- й екзорівні (Т. Склярова), глобальний і регіональний (С. Тарасов)); структури (фізичне оточення, людські чинники, програма навчання (Г. Ковальов), суб'єктно-ресурсний компонент, матеріально-технічний та технологічний (О. Шапран, Ю. Шапран)) та ін.

З-поміж них особливе зацікавлення для нашого дослідження становить науковий доробок О. Ярошинської, пов'язаний з теоретичними і методичними засадами проєктування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Дослідниця, визначаючи структуру освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, бере за основу просторо-предметне та соціально-суб'єктне структурування, характеризуючи їх як статичне та динамічне відповідно. Під «динамічними компонентами освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи науковиця розуміє ті, що залежать від діяльності суб'єктів освітнього процесу – компоненти, виокремлені на основі соціально-суб'єктного аспекту освітнього середовища: соціально-культурний, навчально-виховний та інформаційно-комунікаційний. Саме вони, вважає дослідниця, відіграють ключову роль у підготовці майбутнього вчителя до професійної діяльності, адже охоплюють усі сфери професійної підготовки, визначають важливість суб'єктного ресурсу освітнього середовища та забезпечують його ефективність» (Ярошинська, 2015: 127).

Провідне значення, на нашу думку, має характеристика дослідниці соціально-культурного компоненту освітнього середовища, яке має найбільший вплив на розвиток соціальної активності майбутніх учителів початкової школи. Так, соціально-культурний компонент (середовище-клас-тер), О. Ярошинська позиціонує як «комплекс соціально орієнтованих потреб суб'єктів середовища, соціальних взаємодій, що характеризує

освітнє середовище професійної підготовки як частину широкого соціокультурного середовища життєдіяльності суб'єкта. До соціально орієнтованих потреб належать потреби відчуття безпеки, покращення самооцінки, визнання соціумом, самоактуалізації. Соціально-культурне середовище покликане задовольняти суспільно і особистісно значущі духовні потреби, інтереси, культурні запити суб'єктів. Опосередкування власне пізнавальних актів способами взаємодії учасників є головним механізмом процесу навчання як спільної діяльності, що робить цей процес культурним і соціально детермінованим» (Ярошинська, 2015: 128–129).

Науково значущим є дослідження Т. Тюльпи з проблем моделювання соціокультурного середовища вищого педагогічного навчального закладу як умов успішної соціалізації студентської молоді. Позиція вченої перегукується з думкою О. Ярошинської, щодо того, що «соціокультурне середовище є універсальною, всеохоплюючою буттєвою сферою особистісної ідентифікації студентів, яке, з одного боку, створює необхідне для творчої самореалізації людини зовнішнє, об'єктивне оточення, яке є водночас тяжіючим і сприятливим щодо активності суб'єкта, з іншого боку – само є результатом прояву суб'єктивної, особистісної творчості що дає людині відчуття причетності, власної значущості і гідності. Це є інтегративним чинником особистісного становлення студента, вплив якого опосередковується через включення студента в різні її сфери» (Тюльпа, 2012: 47)

Слушною у контексті досліджуваної проблеми є думка Г. Кучерова та О. Глов'юк щодо факторів освітнього середовища, що безпосередньо зумовлюють соціальну активність у здобувачів вищої освіти. Такими факторами автори вважають: «врахування інтересів та потреб студентів керівництвом закладу вищої освіти в організації соціального життя, підтримка студентів з активною соціальною позицією, позитивний імідж студентського самоврядування, соціально-психологічний клімат освітнього середовища, особливості позанавчальної діяльності, стан навчально-педагогічного, науково-дослідницького та духовного потенціалів закладу вищої освіти, що здійснюють безпосередній вплив на формування особистості студента. Разом з тим, наголошують вчені, зазначені фактори сприяють соціальній активності студента лише у випадках, коли вони базуються на демократичних цінностях» (Кучеров, Глов'юк, 2022: 51).

Дослідники звертають увагу на важливість формування соціально активної молоді не

тільки у межах соціокультурного середовища, а й у доцільно спроектованому навчально-виховному освітньому середовищі ЗВО. Так, на думку Г. Кучерова та О. Глов'юк, під час виконання навчальних завдань варто надавати перевагу інтерактивним методам навчальної діяльності, де «студенти перестають грати пасивну роль і активно долучаються до роботи, а саме: тренінги, кейс-технології, дебати, ділові ігри, «мозковий штурм», фокус-групи, рольові ігри, групові дискусії, метод проєктів тощо» (Кучеров, Глов'юк, 2022: 52). Ю. Ївженко доповнює цей перелік формами і методами роботи зі студентами, спрямованої на розвиток їхньої соціальної активності у межах різних складників освітнього середовища: «індивідуальні (творче завдання, консультації); групові (дискусія, диспут, конкурс, рольова гра, прес-конференція, збори, змагання, круглий стіл, семінар, форум-театр, захист проєктів); масові (свято, концерт, фестиваль, волонтерська акція, соціально-рекламна кампанія, флеш-моб та ін.)» (Ївженко, 2020: 156).

Однією з умов успішного формування соціальної активності студентів є функціонування студентського самоврядування як елемента спеціально спроектованого соціокультурного складника освітнього середовища ЗВО. На думку А. Базиленко, «участь у ньому сприяє активізації психологічних механізмів формування соціальної активності особистості, що забезпечують суб'єкту активність, почуття відповідальності за наслідки своїх дій у соціумі. Відбувається це через ідентифікацію з соціально активними особистостями шляхом наслідування та емпатії, інтеріоризації групових норм і цінностей, самозміни внаслідок референтного соціального порівняння, соціально-психологічної рефлексії через осмислення змісту діяльності студентського самоврядування та особистісної оцінки цієї діяльності, успішної соціалізації й набуття досвіду за допомогою наставників, рефлексії власної соціальної активності та її результатів, самопрезентації себе як соціально активного суб'єкта власної життєдіяльності тощо» (Базиленко, 2014: 197).

Розділяючи думку А. Базиленко, Г. Кучеров та О. Глов'юк наголошують на важливості діяльності студентського самоврядування у ЗВО. Це сприятиме «розвитку соціальної активності у студентському середовищі шляхом наставництва, якщо буде спрямована на надання індивідуальної допомоги студентам у процесі адаптації до умов закладу вищої освіти; на організацію зустрічей із провідними спеціалістами з фаху здобувача вищої освіти; на активне залучення здобувачів освіти,

особливо першокурсників, до діяльності студентського самоврядування; на залучення до організаційної, громадської, наукової, благодійної, інформаційної, волонтерської діяльності в межах студентського самоврядування; на активну участь студентів в управлінні закладом вищої освіти; на захист прав та інтересів здобувачів вищої освіти» (Кучеров, Глов'юк, 2022: 53).

Поділяючи думку вищеназваних науковців, в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова на педагогічному факультеті звертаємо особливу увагу на створення такого освітнього середовища, яке би забезпечувало повноцінний розвиток соціальної активності студентів через виховну роботу закладу загалом та кураторів зокрема, діяльність студентського парламенту, урізноманітненні форм та методів роботи зі студентами, волонтерську участь студентів у роботі Освітнього Хабу УДУ (О. Матвієнко (Матвієнко, Степаненко & Губарева, 2022)) тощо. Заходи, до організації яких залучені автори статті, висвітлено за покликанням <https://pf.udu.edu.ua/>.

Висновки. Таким чином, узагальнивши інформацію з різних доступних джерел, можемо констатувати, що одним із найважливіших показників якості освітнього процесу у ЗВО є соціальна активність студентської молоді. Соціальну активність студента характеризуємо як рису його способу життєдіяльності у процесі фахової підготовки, що

відображає міру спрямованості його здібностей, знань, навичок, прагнень, концентрації вольових, творчих зусиль на реалізацію нагальних потреб повоєнного суспільства, інтересів, ідеалів. Виявляється ця активність в діяльності студентського самоврядування, реалізації соціальних ініціатив (благодійній та волонтерській діяльності, міжнародному обміні, соціальному партнерстві тощо) та здійснюється в індивідуальній, груповій, колективній, масовій формах у культурній, дозвільній та інших складниках життя закладу вищої освіти.

Соціальна активність особистості студента формується і розвивається під впливом зовнішніх сил, з-поміж яких освітнє середовище закладу вищої освіти займає провідне місце, а також завдяки внутрішнім силам людини, які це середовище має активізувати. Вважаємо, що освітнє середовище ЗВО буде здійснювати ефективний вплив на розвиток соціальної активності студентів тоді, коли буде детерміноване цілями сучасної освіти і запитами суспільства, стану взаємобогачувати навчальну та позанавчальну сфери студентів, поєднуючи як професійну орієнтованість, так і різноманітні життєві ситуації, як-от благодійні заходи в сиротинцях, волонтерські соціальні проекти, виставки тощо, що відбуваються як за «живої» участі студентів, так і за віртуальної, для тих, хто через війну може долучитись лише у такому форматі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базиленко А. К. Самоврядування як вид соціальної активності студентської молоді. *Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. пр.* Київ: НУОУ, 2014. Вип. 3 (40). С. 194–198.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь. 1997. 374 с.
3. Качалова Т.Г. Концептуальні основи проблеми формування соціальної активності студентів (дидактичний аспект). *Педагогіка вищої та середньої школи*, 2012. № 34. С. 55–62. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268533542.pdf>
4. Ївженко Ю. Формування соціальної активності студентської молоді. *Нові технології навчання*. 2020. № 94. С. 154–161. URL: <http://journal.org.ua/index.php/ntn/article/view/24/24>
5. Кулінченко О. С. Соціальна активність студентів як соціально-педагогічна проблема. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11 : Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління*. 2014. Вип. 18. С. 34–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2014_18_7.
6. Кучеров Г.Г., Глов'юк О.В. Особливості формування соціальної активності молоді з інвалідністю. *Інклюзія і суспільство*. Випуск 2. 2022. С. 148–150. URL: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusion-society/article/view/19/17>
7. Матвієнко І.А. *Фактори, що впливають на соціальну активність студентів: психологічний аналіз*. Актуальні проблеми психології розвитку особистості: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (12–15 травня 2023 року). Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 106–108. URL: <https://bit.ly/453bIUO>
8. Матвієнко О. В., Степаненко Л. М., Губарева Д. В. Розвиток соціальної компетентності майбутніх педагогів під час роботи у волонтерській групі «Освітній хаб». *Педагогічний альманах*. 2022. № 51. С. 191–198. <https://doi.org/10.37915/pa.vi51.372> URL: <https://bit.ly/3YaFm2W>
9. Тюльпа Т. М. Соціокультурне середовище вищого педагогічного навчального закладу як умова успішної соціалізації студентської молоді. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 3. С. 45–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2012_3_13.
10. Філософський енциклопедичний словник. В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис. 2002. URL: <https://bit.ly/3AVc5Qm>
11. Шепелева Н.В. *Актуалізація формування соціальної активності молоді в інтернеті*. Матеріали доповідей та повідомлень міжнародної науково-практичної конференції «Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів». 2019. С. 111–113. URL: <https://bit.ly/44hAoUq>

12. Ярошинська О. О Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. (Дис. ... д-ра пед. наук). Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань. 2015. URL: <https://bit.ly/3uRP90a>

REFERENCES

1. Bazylenko A. K. (2014) Samovriaduvannia yak vyd sotsialnoi aktyvnosti studentskoi molodi. [Self-government as a type of social activity of student youth]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy : zb. nauk. pr. – Bulletin of the National Defence University of Ukraine: a collection of scientific papers*. Kyiv: NDU, 3 (40). 194–198. [in Ukrainian].
2. Honcharenko S. U. (1997) *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk*. [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv: Lybid. 374. [in Ukrainian].
3. Kachalova T.H. (2012) Kontseptualni osnovy problemy formuvannia sotsialnoi aktyvnosti studentiv (dydaktychnyi aspekt). [Conceptual foundations of the problem of forming students' social activity (didactic aspect)]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly – Pedagogy of Higher and Secondary School*, 34. 55–62. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268533542.pdf>. [in Ukrainian]
4. Ivzhenko Yu. (2020) Formuvannia sotsialnoi aktyvnosti studentskoi molodi. [Formation of social activity of student youth]. *Novi tekhnologii navchannia – New learning technologies*, 94. 154–161. URL: <http://journal.org.ua/index.php/ntn/article/view/24/24>. [in Ukrainian].
5. Kulinchenko O. S. (2014) Sotsialna aktyvnist studentiv yak sotsialno-pedahohichna problema. [Social activity of students as a socio-pedagogical problem]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 11 : Sotsiologhiia. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika. Upravlinnia – Scientific Journal of the Drahomanov National Pedagogical University. Series 11: Sociology. Social work. Social pedagogy. Management*, 18. 34–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nch-npu_011_2014_18_7 [in Ukrainian].
6. Kucherov H.H., Hloviuk O.V. (2022) Osoblyvosti formuvannia sotsialnoi aktyvnosti molodi z invalidnistiu. Inkluziia i suspilstvo. [Peculiarities of the formation of social activity of young people with disabilities]. *Inkluziia i suspilstvo – Inclusion and society*, 2. 148–150. URL: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusion-society/article/view/19/17> [in Ukrainian].
7. Matviienko I.A. (2023) Faktory, shcho vplyvaiut na sotsialnu aktyvnist studentiv: psykholohichnyi analiz. [Factors influencing the social activity of students: psychological analysis]. *Aktualni problemy psykholohii rozvytku osobystosti: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (12–15 travnia 2023 roku) – Actual problems of the psychology of personality development: materials of the International Scientific and Practical Conference (May 12–15, 2023)*. Kyiv: Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov, 106–108. URL: <https://bit.ly/453blUO> [in Ukrainian].
8. Matviienko O. V., Stepanenko L. M., & Hubarieva D. V. (2022) Rozvytok sotsialnoi kompetentnosti maibutnikh pedahohiv pid chas roboty u volonterskii hrupi “Osvitnii khab”. [Development of social competence of future teachers during work in the volunteer group “Education Hub”]. *Pedahohichnyi almanakh – Pedagogical almanac*, 51. 191–198. <https://doi.org/10.37915/pa.vi51.372>. URL: <https://bit.ly/3YaFm2W> [in Ukrainian].
9. Tiulpa T. M. (2012) Sotsiokulturne seredovyshche vyshchoho pedahohichnoho navchalnoho zakladu yak umova uspishnoi sotsializatsii studentskoi molodi. [Socio-cultural environment of a higher pedagogical educational institution as a condition for successful socialisation of student youth]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Serii 3 : Psykholoho-pedahohichni nauky – Scientific notes of Mykola Gogol Nizhyn State University. Series: Psychological and pedagogical sciences*, 3. 45–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2012_3_13. [in Ukrainian].
10. *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk (2002)* [Philosophical Encyclopaedic Dictionary]. V. I. Shynkaruk (editor-in-chief) and others. Kyiv: Hryhorii Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine: Abris. URL: <https://bit.ly/3AVc5Qm>. [in Ukrainian].
11. Shepeleva N.V. (2019) Aktualizatsiia formuvannia sotsialnoi aktyvnosti molodi v intereneti. [Actualisation of the formation of social activity of young people on the Internet]. *Materialy dopovidei ta povidomlen mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii “Sotsiologhiia ta sotsialna robota v umovakh natsionalnykh ta rehionalnykh vyklykiv” – Materials of reports and messages of the international scientific and practical conference “Sociology and social work in the context of national and regional challenges”*. 111–113. URL: <https://bit.ly/44hAoUq> [in Ukrainian].
12. Iaroshynska O. O. (2015) Teoretychni i metodychni zasady proektuvannia osvitnoho seredovyshcha profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly. [Theoretical and methodological bases of designing the educational environment for the professional training of future primary school teachers]. (Dys. ... d-ra ped. nauk) – (Dissertation for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences). Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University. Uman. URL: <https://bit.ly/3uRP90a>. [in Ukrainian].